

Ryszard Pankiewicz

VOTUM SEPARATUM
W PRAWIE KANONICZNYM I PRAWIE POLSKIM

WPROWADZENIE

Instytucja *votum separatum* wiąże się z problematyką podejmowania decyzji w sprawach najważniejszych przez kilkuosobowe składy orzekające zgodnie z przepisami prawnymi o charakterze proceduralnym¹. Przepisy te określają zasady narady i głosowania składu orzekającego w danej sprawie, w tym konsekwencje za ich nieprzestrzeganie. W zależności od tego, w jakich sprawach toczy się postępowanie sądowe, ustawodawca określił przepisy prawne, w których uregulowane jest *votum separatum*.

Instytucja *votum separatum* występuje w prawie kanonicznym i prawie polskim. Dokonując analizy tego szczególnego uprawnienia przysługującego sędziemu przegłosowanemu można wskazać podobieństwa i różnice, które charakteryzują *votum separatum* w analizowanych porządkach prawnych. Ze względu na zakres publikacji, badaniu poddane zostaną przepisy prawne dotyczące tej instytucji o charakterze proceduralnym. Z zakresu prawa polskiego przeanalizowane będą przepisy określające zasadnicze postępowania sądowe, tj. cywilne, karne i administracyjne.

DR RYSZARD PANKIEWICZ – Katedra Nauk Prawnych, Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu; adres do korespondencji: ul. Sienkiewicza 22a, 22-400 Zamość; e-mail: rpankiewicz@wszia.edu.pl

¹ Problematyka *votum separatum* znajduje opracowanie w licznych pozycjach naukowych. Zob. m.in.: Bojańczyk 2012, 3-13; Bratoszewski 1973, 1-175; Kruk 2005, 703-707; Prusak 1964, 63-68; Tenże 1965, 398-400; Skrętowicz 1971, 391-93; Wróblewski 1975, 7-30.

1. POJĘCIE *VOTUM SEPARATUM*

Na pojęcie *votum separatum* składa się uprawnienie przysługujące przegłosowanemu sędziemu składu orzekającego do złożenia zdania odrębnego w sytuacji, w której zgodnie z jego wewnętrznym przekonaniem wydane orzeczenie sądowe powinno być odmienne w swej treści. Akt ten jest zasadniczo wyrazem dążenia do sprawiedliwego wyroku. W tak ważnej sferze życia społecznego, jakim jest sądownictwo, instytucja ta ma na celu dotarcie do prawdy obiektywnej; prawdy, która obejmuje ustalenie stanu faktycznego zgodnego z rzeczywistością, przypisaniu lub wyłączeniu winy za dany czyn w stosunku do odpowiedniej osoby, a w konsekwencji wydania sprawiedliwego orzeczenia.

Określając pojęcie *votum separatum*, należy tę czynność procesową postrzegać w szerszym znaczeniu, tj. jako instytucję, która służy wymiarowi sprawiedliwości, i tym samym nie jest jedynie prywatną sprawą sędziego przegłosowanego kierującego się wyłącznie ochroną osobistego interesu. Szersze ujęcie tej instytucji jest podejściem właściwym i zgodnym z zamiarem prawodawcy, który nadał jej takie znaczenie.

2. *VOTUM SEPARATUM* W PRAWIE KANONICZNYM

Votum separatum w prawie kanonicznym zostało określone w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.² oraz w instrukcji procesowej *Dignitas connubii*³ (art. 248 § 4). Zgodnie z intencją ustawodawcy kodeksowego, sędziego składu kolegiального, który nie chce się dołączyć do decyzji innych sędziów, może wymagać, by w razie apelacji jego wnioski zostały przesłane do trybunału apelacyjnego (kan. 1609 § 4 KPK/83; por. art. 284 § 4 DC)⁴.

² *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83]; por. De Diego-Lora 2011, 1207-08.

³ Pontificum Consilium de Legum Textibus, *Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii Dignitas connubii* (25.01.2005), Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2005; tekst polski w: *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2007, s. 1-421 [dalej cyt.: DC].

⁴ W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. ustawodawca określił, że w trakcie dyskusji nad sentencją sędziego ma jedynie prawo odstąpić od swojego pierwotnego

W związku z tym, instytucja *votum separatum* „nabiera” istotnego znaczenia procesowego wyłącznie w sytuacji, w której wniesione zostanie odwołanie od wyroku [Królik 2012, 205].

W prawie kanonicznym ustawodawca przyjął konstrukcję prawną, zgodnie z którą wydany wyrok w pierwszej instancji, mimo zgłoszonego zdania odrębnego, jest wynikiem rozstrzygnięcia przez cały skład orzekający. Ponadto, fakt złożenia *votum separatum* oraz jego zakres objęty jest tajemnicą wyrokowania, podobnie jak złożone wnioski dotyczące rozstrzygnięcia przez innych sędziów. Oznacza to, że strony postępowania nie mają wiedzy o braku jednomyślności składu orzekającego w danej sprawie, a tym samym uprawnienia do powołania się w apelacji na złożone zdanie odrębne. Konsekwencją takiej sytuacji jest także brak możliwości powołania się przez strony na kwestie zawarte w *votum separatum*. W związku z tym, *votum separatum* w prawie kanonicznym stanowi *internum*, tj. akt sądowy wewnętrzny, niedostępny dla stron procesu i innych osób.

W sytuacji, w której zostanie wniesiona apelacja do wyższego trybunału, zdanie odrębne sędziego przegłosowanego zostaje przesłane wraz z orzeczeniem do wyższej instancji, jednakże z zachowaniem tajemnicy co do nazwiska zgłaszającego wotum. Według przyjętej zasady, zdanie odrębne powinno być przekazane w zamkniętej kopercie do wyłącznego wglądu członków składu trybunału apelacyjnego. Jak zaznacza W. Wenz, w DC ustawodawca nie uszczegóławia zasad przekazania zgłoszonego wotum, „Instrukcja nie podaje, w jakim zakresie należy wysłać wotum odrębne, czy tylko jako sentencję, czy też z uzasadnieniem, z podaniem nazwiska sędziego czy też bez niego. Uważa się jednak, że przesyłanie wotum odrębnego bez konieczności podawania nazwiska sędziego mogłoby skuteczniej chronić tajemnicę posiedzenia, a tym samym zagwarantować sędziemu większą wolność” [Wenz 2007, 332]⁵. Można polemizować, czy taka teza jest zasadna. Sędzia decydując się na złożenie zdania odrębnego ma przecież świadomość, że zasada tajności posiedzenia będzie w tym zakresie ograniczona. Ponadto, czy zachowanie tajemnicy związanej z nazwiskiem sędziego zgłaszającego wotum jest czynnikiem decydującym o jego większej wolności co do podjęcia takiej decyzji? Należy stwierdzić, że pośrednio mo-

wniosku obejmującego rozstrzygnięcie sprawy wraz z uzasadnieniem faktycznym i prawnym. Zob. *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593, can. 1871 § 4.

⁵ Por. Rodríguez-Ocaña 2011, 1208.

że mieć to wpływ na postawę sędziego, jednakże jego determinacja w dojściu do prawdy obiektywnej nie musi być w żaden dodatkowy sposób wspierana.

W doktrynie przedmiotem dyskusji stał się problem przekazania lub nie zdania odrębnego do trybunału apelacyjnego w sytuacji, w której nie jest wniesiona apelacja od pozytywnego orzeczenia przez strony procesu, a jedynie z urzędu sprawa jest przesłana do wyższej instancji [Królik 2012, 206]. Kanwą tej polemiki stała się rozbieżność uregulowań zawartych w KPK/83 i DC. Zgodnie z zasadą określoną w KPK/83, zdanie odrębne należy przesłać do trybunału apelacyjnego „w razie” wniesienia apelacji, zaś według DC obowiązek ten występuje także w sytuacji, w której mimo wydania wyroku pozytywnego dla strony, sprawa jest przekazana z urzędu do wyższej instancji. Słuszne jest w tej kwestii stanowisko T. Rozkruta, który optuje za koncepcją przesłania *votum separatum* w obu sytuacjach. Prawo do złożenia apelacji mają bowiem strony i obrońca wężła [Rozkrut 2009, 118-19]. Apelacja jest przecież czynnością procesową, którą należy odmiennie traktować od czynności przekazania akt sprawy z urzędu do wyższego trybunału po wydaniu orzeczenia pozytywnego w pierwszej instancji.

Analizując *votum separatum* w prawie kanonicznym należy także wspomnieć, że instytucja ta jest także uregulowana w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich⁶. Zgodnie z przepisami KKKW, w sytuacji, w której zostanie złożone wotum przez sędziego składu orzekającego, sędzia ten może żądać, by do trybunału apelacyjnego wraz z jego wotum były wysłane wnioski wszystkich pozostałych sędziów biorących udział w wyrokowaniu, z zachowaniem tajemnicy ich imion (kan. 1292 § 4) [Gefael 2011, 1208]. Ustawodawca przyjął zatem rozszerzoną koncepcję zdania odrębnego, w stosunku do KPK/83, na którą składa się dodatkowe żądanie sędziego przegłosowanego o przekazaniu wniosków innych sędziów.

Reasumując można stwierdzić, że w prawie kanonicznym *de facto* każdy sędzia składu orzekającego składa „swoje” zdanie odrębne (wota), ponieważ jest zobowiązany do przedstawienia stanowiska w sprawie wraz z uzasadnieniem prawnym i faktycznym na piśmie. Dopiero w sytuacji,

⁶ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1045-1363; tekst polski w: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II*, tł. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej Gaudium, Lublin 2002 [dalej cyt.: KKKW].

w której został przegłosowany i nie jest w stanie zaakceptować treści orzeczenia, ma prawo skorzystać z zaznaczenia swojego odrębnego stanowiska, poprzez zgłoszenie, by jego wnioski zostały przekazane do wyższego trybunału. Co istotne, konstrukcja *votum separatum* w prawie kanonicznym zapewnia pełną swobodę w podjęciu decyzji o skorzystaniu z przysługującego mu uprawnienia, ponieważ jest ona objęta tajemnicą wyrokowania. Trybunał apelacyjny bowiem otrzymuje zdanie odrębne bez określenia, który sędzia jest jego autorem. Ustawodawca przyjął konstrukcję, że nie jest istotne, który sędzia z imienia i nazwiska zgłasza zdanie odrębne, tylko ważność jego wniosków składających się na dojście do prawdy obiektywnej.

3. VOTUM SEPARATUM W PRAWIE POLSKIM

W prawie polskim pojęcie *votum separatum* nie było jednorodne od samego początku i ulegało przekształceniu. Proces ten polegał na „odchodzeniu” od ujęcia w sensie ścisłym *votum separatum*, przez związanie jej wyłącznie z interesem osoby sędziego, do ujęcia szerszego, czyli instytucji służącej właściwemu działaniu wymiaru sprawiedliwości [Bojańczyk 2012, 8-11]. Dla przykładu, można dokonać rysu tej instytucji w polskim procesie karnym. W Kodeksie postępowania karnego z 1928 r.⁷, ustawodawca przyjął koncepcję *votum separatum*, zgodnie z którą, służyła ona wyłącznie ochronie prywatnego interesu sędziego przegłosowanego⁸. Sędzia miał prawo „złożyć na piśmie uzasadnienie swojego zdania odrębnego przed upływem terminu do uzasadnienia wyroku” (art. 364). Ponadto, zgodnie z Regulaminem wewnętrznego urzędowania sądów apelacyjnych, okręgowych i grodzkich w sprawach karnych, zdania odrębnego nie ogłaszano, a jedynie składano do sekretariatu i następnie dołączano do akt sprawy⁹. Strony, ich obrońcy, pełnomocnicy i ustawowi przedstawiciele mieli jednak prawo do przeglądania zdania odrębnego i sporządzenia z niego odpisów (§ 165).

⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. Nr 33, poz. 313.

⁸ Rozumienie *votum separatum* jako osobiste zapatrywanie w danej sprawie występowało nie tylko w prawie, ale także w literaturze powszechnej. Zob.: *Votum separatum* 1907, 47.

⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 czerwca 1929 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania sądów apelacyjnych, okręgowych i grodzkich w sprawach karnych, Dz. U. Nr 46, poz. 382.

Należy podkreślić, że w prawie polskim *votum separatum* także było czynnością procesową określoną jako *internum*, tj. aktem sądowym wewnętrznym, który był niedostępny dla stron procesu¹⁰. Koncepcję taką przyjęto w powojennym Kodeksie wojskowego postępowania karnego¹¹, w którym ustawodawca zobowiązał przechowywanie zdania odrębnego przegłosowanego sędziego w zaklejonej kopercie (art. 27 § 3). Wiązało się to z zakazem udostępniania stronom procesu *votum separatum*. Dopiero w 1969 r. nastąpiło ujednoczenie przepisów Kodeksu postępowania karnego z przepisami wojskowego postępowania karnego poprzez wydanie nowej kodyfikacji¹² i powszechne przyjęcie zasady jawności dla stron procesu faktu złożenia *votum separatum* przez sędziego przegłosowanego.

Votum separatum w prawie polskim uregulowane jest w różnych aktach normatywnych o charakterze proceduralnym. Przepisy prawne, w których zawarta jest ta czynność procesowa, występują w szczególności w Kodeksie postępowania cywilnego¹³, Kodeksie postępowania karnego¹⁴ oraz w ustawie – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi¹⁵. Oprócz tego, zdanie odrębne jest określone w regulaminach wewnętrznego urzędowania sądów¹⁶ oraz innych aktach normatywnych. Dla przykładu, uprawnienie to opisane jest w Prawie o prokuraturze, zgodnie z którym „uzasadnienie orzeczenia wydanego przez Sąd Dyscyplinarny

¹⁰ Niezależnie od prawa stanowionego występował także pogląd w doktrynie, że *votum separatum* powinno być wyłącznie czynnością procesową wewnętrzną.

¹¹ Dekret z dnia 23 czerwca 1945 r. Kodeks wojskowego postępowania karnego, Dz. U. Nr 36, poz. 216.

¹² Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. Nr 13, poz. 96.

¹³ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. z 2014 r., poz. 101 z późn. zm. [dalej cyt.: KPC].

¹⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm. [dalej cyt.: KPK].

¹⁵ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, Dz. U. z 2016 r., poz. 718 z późn. zm. [dalej cyt.: PPSA].

¹⁶ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 5 sierpnia 2015 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania wojewódzkich sądów administracyjnych, Dz. U. poz. 1177 [dalej cyt.: Regulamin]; Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 lutego 2006 r. w sprawie organizacji sądów wojskowych oraz ustalenia regulaminu wewnętrznego urzędowania tych sądów, Dz. U. Nr 42, poz. 287; Uchwała Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 8 listopada 2010 r. w sprawie regulaminu wewnętrznego urzędowania Naczelnego Sądu Administracyjnego, M.P. Nr 86, poz. 1007; Uchwała Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2003 r. w sprawie regulaminu Sądu Najwyższego, M.P. Nr 57, poz. 898.

podpisuje sędzia sprawozdawca. W przypadku zgłoszenia zdania odrębnego uzasadnienie podpisują wszyscy sędziowie” (art. 160 § 3)¹⁷. Ponadto, zgodnie z Załącznikiem do Rozporządzenia Ministra Środowiska, zdanie odrębne może zgłosić członek Rady Nadzorczej Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (§ 11 pkt 4-6, § 12 pkt 2)¹⁸.

Odnosząc się jednak do zasad dotyczących działania sądów powszechnych należy podkreślić, że w obowiązującym Regulaminie urzędowania sądów powszechnych, ustawodawca nie precyzuje zasad dotyczących *votum separatum*¹⁹.

3.1. Postępowanie cywilne

W postępowaniu cywilnym sąd wydaje wyrok po niejawnym naradzie sędziów. Podczas narady sędziowie dyskutują nad rozstrzygnięciem sprawy, a następnie przeprowadzone jest głosowanie nad mającym zapisać orzeczeniem i zasadniczymi powodami rozstrzygnięcia albo uzasadnienia, jeżeli ma być wygłoszone, oraz spisanie sentencji wyroku. W ustawie sprecyzowany jest tryb tego etapu postępowania, zgodnie z którym „przewodniczący zbiera głosy sędziów według ich starszeństwa służbowego, a ławników według ich wieku, poczynając od najmłodszego, sam zaś głosuje ostatni. Sprawozdawca, jeżeli jest wyznaczony, głosuje pierwszy. Wyrok zapada większością głosów” (art. 324 § 2 KPC).

Votum separatum może zostać złożone przez sędziego, który przy głosowaniu nie zgodził się z większością. Jednakże jest to tylko uprawnienie przegłosowanego sędziego, a nie jego obowiązek. W związku z tym, mimo przegłosowania jego stanowiska, nie jest on zobowiązany do złożenia *votum separatum*. W sytuacji, w której sędzia zdecyduje się jednak na takie rozwiązanie, przy podpisywaniu sentencji może on zgłosić swoje zdanie odrębne, a następnie obowiązany jest uzasadnić je na piśmie przed podpisaniem uzasadnienia. Jak dalej określa ustawodawca, w razie zgłoszenia zdania odrębnego nie wygłasza się uzasadnienia. Jednakże sentencję wyroku podpisuje cały skład sądu (art. 324 § 3 KPC).

¹⁷ Zob.: ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze, Dz. U. poz. 177.

¹⁸ Zob.: Załącznik do Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 7 grudnia 2010 r. w sprawie nadania statutu Narodowemu Funduszowi Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Dz. U. Nr 240, poz. 1609.

¹⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych, Dz. U. poz. 2316.

Fakt uzewnętrzniania *votum separatum* w postępowaniu cywilnym poprzez złożenie odpowiedniej adnotacji przez sędziego przy podpisywaniu sentencji jest jedynym wyjątkiem od tajności narady sędziowskiej²⁰. Zaznaczyć jednak należy, że adnotacja ta nie powinna obejmować tylko wzmianki o jego złożeniu, ale także powinna w niej być określona konkluzja wotum [Wiśniewski 2013, 297]. Dlatego można domniemywać, że do złożenia zdania odrębnego dochodzi w szczególnej sytuacji, w której w wyniku narady sędziów, mimo istniejących rozbieżności stanowisk, nie udało się podjąć jednolitej decyzji co do rozstrzygnięcia sprawy. Sędzia przegłosowany zgłaszając wotum ma świadomość, że staje się „widoczny”, i identyfikuje się z własnym poglądem na rozstrzygnięcie w danej sprawie [Łazarska 2012, 362]. Ponadto, zdanie odrębne może obejmować nie tylko zarzut co do samego rozstrzygnięcia, ale również zasadniczych argumentów, które stanowiły jego podstawę. Przy czym, nie powinno naruszyć zasady niejawności narady, tj. m.in. opisywać stanowiska poszczególnych sędziów i głosowania nad wyrokiem. Zdania odrębnego do wyroku nie przesyła się stronom procesu. Jednakże strony, ich przedstawiciele ustawowi oraz pełnomocnicy mają prawo zapoznać się z nim i dokonywać z niego odpisów, a następnie powoływać się na nie w apelacji. Ponadto, sąd wyższej instancji bierze pod uwagę złożone zdanie odrębne, ocenia je i może powołać się na nie w uzasadnieniu wydanego wyroku [Wiśniewski 2013, 297].

Zgodnie z prawem, uzasadnienie wyroku w sprawie rozpoznawanej z udziałem ławników podpisuje tylko przewodniczący. Jednakże w razie złożenia zdania odrębnego uzasadnienie wyroku podpisuje przewodniczący wraz z ławnikami (art. 330 § 2 KPC).

Ustawodawca określił jeszcze jedną możliwość zgłoszenia zdania odrębnego przez arbitra w postępowaniu polubownym. „Arbiter, który głosował przeciwko stanowisku większości, może na wyroku przy swoim podpisie zaznaczyć, że zgłosił zdanie odrębne” (art. 1195 § 2 KPC). Ustawodawca w cytowanym przepisie prawnym jednoznacznie określił, że arbiter mimo odrębnego stanowiska, jest zobowiązany do podpisania sentencji. Wraz ze złożeniem *votum separatum* rozpoczyna się bieg terminu dwóch tygodni, począwszy od dnia sporządzenia motywów rozstrzygnięcia, do sporządzenia przez niego uzasadnienia, które dołączane jest do akt sprawy (art. 1195 § 3 KPC). W związku z powyższym, na *votum separatum* w postępo-

²⁰ Zob.: postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 2014 r., I CZ 38/14, <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/521605505/1?directHit=true&directHitQuery=I%20CZ%2038~2F14&keyword=odr%C4%99bne> [dostęp: 2.06.2016].

waniu arbitrażowym składają się trzy elementy: rozbieżność decyzyjna arbitrów składu kolegiального wyrażająca się w tym, że nie ma możliwości określenia stanowiska mniejszości i większości; forma zdania odrębnego, tj. jego zaznaczenia, uzasadnienia i włączenia do akt sprawy; procesowy charakter *votum separatum* przejawiający się w uregulowaniu tej instytucji w przepisach prawnych proceduralnych oraz skutków, jakie ze sobą niesie [Błaszczak 2010, 173].

3.2. Postępowanie karne

Zgodnie z ustawą, „przy składaniu podpisu członek składu orzekającego ma prawo zaznaczyć na orzeczeniu swoje zdanie odrębne podając, w jakiej części i w jakim kierunku kwestionuje orzeczenie” (art. 114 § 1 KPK). Oznacza to, że sam fakt przegłosowania sędziego nie jest jednoznaczny z powstaniem zdania odrębnego. Dopiero jego zaznaczenie przy podpisie sentencji rodzi taki skutek [Bratoszewski 1973, 43]²¹.

Co do zasady, zdanie odrębne zasadniczo dotyczy rozstrzygnięcia, ale może także obejmować wyłącznie jego uzasadnienie [Masłowska 2012, 120-21]. Nie można zatem wykluczyć sytuacji, w której skład orzekający będzie zgodny co do sentencji rozstrzygnięcia, ale wynikną nie dające się pogodzić rozbieżności co do całości lub poszczególnych motywów uzasadnienia orzeczenia. W sytuacji, w której sędzia kwestionuje samo uzasadnienie, zdanie odrębne zaznacza się przy podpisywaniu uzasadnienia. Istotne jest, aby sędzia wskazał, z którą częścią uzasadnienia się nie zgadza [Grzegorzczak 2008, 313]. Zatem sędzia przegłosowany powinien przynajmniej lakonicznie określić, że *votum separatum* dotyczy, np. kary, i w jakim kierunku idzie jego pogląd, tzn. na korzyść oskarżonego, czy dotyczy kwalifikacji prawnej czynu. W sytuacji, w której brak jest takiego wskazania, poczytuje się, że wotum dotyczy całego orzeczenia [Grzegorzczak 2008, 313].

W praktyce Sądu Najwyższego jest znana sytuacja, w której w zdaniu odrębnym sędzia przegłosowany nie podważył *meritum* orzeczenia ani nie podał, w jakiej części i w jakim kierunku kwestionuje orzeczenie, a jedynie wskazał brak właściwości ustawowej organu wnoszącego kasację. Dokładnie chodziło o przeniesienie kompetencji Prokuratora Generalnego na jego

²¹ Por. Murzynowski 1976, 227.

zastępców, innych niż określonych w ustawie²². Istotą zgłoszonego zdania odrębnego było, zgodnie z intencją autora, nie dopuszczenie do rozpoznania kasacji.

Zdanie odrębne należy również traktować jako przykład wykładni przepisów prawnych dokonywanej przez sędziego i zastosowania zawartych w nim argumentów przez sądy rozpatrujące inne sprawy karne. Przykładem jest sentencja Sądu Apelacyjnego²³, który orzekając o przekazaniu sprawy do ponownego rozpatrzenia, w uzasadnieniu powołał się na zdanie odrębne sędziego Sądu Najwyższego dotyczące braku wymierzenia oskarżonym środków karnych²⁴.

W procesie karnym istotne jest także to, że jeżeli ustawa nie wymaga sporządzenia uzasadnienia wraz z wydaniem orzeczenia, w razie zgłoszenia zdania odrębnego, uzasadnienie należy sporządzić z urzędu w terminie 7 dni od wydania orzeczenia. Z kolei sędzia składający zdanie odrębne dołącza w ciągu następnych 7 dni jego uzasadnienie, obowiązek ten nie dotyczy ławnika (art. 114 § 2 i 3 KPK). Jednak ławnik, jeśli chce, może takie uzasadnienie sporządzić.

Złożenie zdania odrębnego ściśle wiąże się z kwestią podpisania uzasadnienia orzeczenia. Co do zasady, uzasadnienie orzeczenia podpisują osoby, które orzeczenie wydały, nie wyłączając osoby przegłosowanej. Jednakże w sytuacji, w której w składzie zasiada sędzia i dwóch ławników, uzasadnienie podpisuje tylko przewodniczący składu, chyba że zgłoszono zdanie odrębne. W sprawach rozpoznawanych w składzie dwóch sędziów i trzech ławników uzasadnienie podpisują obaj sędziowie, chyba że zgłoszono zdanie odrębne (art. 115 § 2 KPK) [Kmieciak i Skrętowicz 2009, 237].

Zdanie odrębne wraz z uzasadnieniem stanowią akta procesowe i są dostępne dla stron procesowych, które mogą sięgnąć do opisanych tam argumentów oraz powołać się na nie, np. przy wniesieniu apelacji od wyroku [Grzegorzcyk 2008, 313].

²² Zob.: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2006 r., II KK 314/05, <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/520426951/1/ii-kk-314-05-wyrok-sadu-najwyzszego?keyword=odr%C4%99bne> [dostęp: 2.06.2016].

²³ Zob.: wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 30 stycznia 2013 r., II AKA 387/12, <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/521380404/1/ii-a-ka-387-12-wyrok-sadu-apelacyjnego-we-wroclawiu?keyword=odr%C4%99bne> [dostęp: 2.06.2016].

²⁴ Por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 2010 r. I KZP 36/09, OSNKW 2010, Nr, 5 poz. 40, <http://prawo.legeo.pl/prawo/i-kzp-36-09/> [dostęp: 2.08.2016].

3.3. Postępowanie przed sądami administracyjnymi

W postępowaniu przed sądami administracyjnymi ustawodawca określił, że *votum separatum* może złożyć sędzia, który przy głosowaniu nie zgodził się z większością. Zdanie odrębne może zgłosić przy podpisywaniu sentencji i obowiązany jest uzasadnić je na piśmie przed podpisaniem uzasadnienia. Zdanie odrębne może dotyczyć rozstrzygnięcia, a także samego uzasadnienia sentencji (art. 137 § 2 PPSA) [Chorąży, Taras i Wróbel 2009, 283]. Dopuszczalna jest także sytuacja, w której sędzia przegłosowany może kwestionować rozstrzygnięcie i uzasadnienie wyroku²⁵. Ponadto, sędzia ma prawo określić w wotum sprzeciw co do interpretacji przepisów prawnych dokonanej przez sąd, co bezpośrednio może się wyrażać w podważaniu zasadności prowadzonego procesu zakończony wydanym orzeczeniem w sprawie lub jego umorzenia²⁶, np. wskazanie braku podstaw do wniesienia skargi kasacyjnej i sugerowanie jej oddalenia, ze względu na to, że zaskarżony wyrok sądu pierwszej instancji został wydany zgodnie z prawem²⁷.

Należy podkreślić, zgodnie z linią orzecznictwa Naczelnego Sądu Administracyjnego, „sporządzenie uzasadnienia wyroku przez ławników jest czynnością znajdującą się poza zapisanym ustawowo zakresem sprawowania przez nich funkcji, nie należącą do ich ustawowych zadań, w związku z czym czynność ta nie może podlegać rekompensacie pieniężnej na podstawie obowiązujących przepisów Prawa o ustroju sądów powszechnych”²⁸.

²⁵ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 7 października 2015 r., II GSK 1791/15, <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/522080395/1/ii-gsk-1791-15-wyrok-naczelnego-sadu-administracyjnego-w-warszawie?keyword=odr%C4%99bne> [dostęp: 2.08.2016].

²⁶ Postanowienie Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Rzeszowie z dnia 6 grudnia 2011 r., II SA/Rz 871/11, <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/521192326/1/ii-sa-rz-871-11-postanowienie-wojewodzkiego-sadu-administracyjnego-w-rzeszowie?keyword=odr%C4%99bne> [dostęp: 2.08.2016].

²⁷ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 12 czerwca 2015 r., II GSK 688/14, <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/521908567/1/ii-gsk-688-14-wyrok-naczelnego-sadu-administracyjnego-w-warszawie?keyword=odr%C4%99bne> [dostęp: 2.08.2016]; por. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 19 kwietnia 2012 r., I FSK 1122/11, <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/521312434/1/i-fsk-1122-11-wyrok-naczelnego-sadu-administracyjnego-w-warszawie?keyword=odr%C4%99bne> [dostęp: 2.08.2016].

²⁸ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 31 marca 2008 r., I OSK 914/07, <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/520599123/1?directHit=true&directHit>

W postępowaniu przed sądami administracyjnymi, w odróżnieniu do innych postępowań, zgłoszenie *votum separatum* podaje się do wiadomości, a jeżeli członek składu orzekającego, który zgłosił zdanie odrębne, wyraził na to zgodę, także jego nazwisko (art. 137 § 3 PPSA). Zgodnie z przepisami wykonawczymi zgłoszenie zdania odrębnego zaznacza się przy podpisie sentencji orzeczenia przez zamieszczenie odpowiedniej wzmianki: „votum separatum”, „cvs”, „zdanie odrębne” (§ 55 ust. 4 Regulaminu). Niezależnie od złożonego zdania odrębnego sentencję wyroku podpisuje cały skład sądu.

4. ZASADNICZE PODOBIEŃSTWA I RÓŻNICE *VOTUM SEPARATUM* W PRAWIE KANONICZNYM I PRAWIE POLSKIM

4.1. Istota *votum separatum*

Istotą *votum separatum* jest oświadczenie woli sędziego przegłosowanego, który najpóźniej w momencie podpisywania wyroku składa adnotację o jego złożeniu. Zdanie odrębne nie jest elementem orzeczenia, a jedynie indywidualną adnotacją przegłosowanego sędziego. Ponadto, wotum raz złożone nie może być cofnięte, odwołane, ani uchylone złożonym później oświadczeniem, przez samego składającego lub inne osoby. Oprócz tego na istotę *votum separatum* składa się pojęcie zasadności jego złożenia. Sędziowie bowiem incydentalnie sięgają po to rozwiązanie, mimo odmiennego stanowiska.

Można zatem przyjąć, że istota *votum separatum* w uregulowaniach prawa kanonicznego i polskiego jest tożsama, ponieważ dotyczy sędziego przegłosowanego, który nie może pogodzić się z rozstrzygnięciem przeprowadzonego postępowania. Jest wewnętrznie przekonany o słuszności własnej oceny stanu faktycznego i prawnego (moralna pewność). Ponadto, jego postawa wiąże się z odpowiedzialnością, jaką przyjął na siebie występując w roli sędziego. Oprócz tego, zdanie odrębne jest wymiernym czynnikiem, który sprzyja dążeniu do prawdy obiektywnej.

Query=I%20OSK%20914~2F07 [dostęp: 3.06.2016]. Problematykę zdania odrębnego w postępowaniu podatkowym opisuje Bielska-Brodziak i Tobor 2013, 9-14.

4.2. Forma *votum separatum*

W prawie polskim forma *votum separatum* zasadniczo wyraża się przez dwa elementy. Po pierwsze, zaznaczenie przy podpisywaniu wyroku zdania odrębnego, po drugie, uzasadnienie tego wotum.

W tym zakresie uwidacznia się podstawowa różnica uregulowania *votum separatum* w prawie kanonicznym i polskim. Mianowicie, zgodnie z dyspozycją normy prawa kanonicznego, „Sędzia jednak, który nie chciał się dołączyć do decyzji innych, może wymagać, by w razie apelacji jego wnioski zostały przesłane do wyższego trybunału” (kan. 1609 § 5 KPK/83). W związku z tym, *votum separatum* jest czynnością procesową wewnętrzną, i nie wywołuje żadnych innych skutków. Sędzia nie jest zatem zobowiązany do uzasadnienia złożonego wotum, a jedynie przedkłada swoje „odrębne” zdanie. Z kolei w prawie polskim, w przepisach prawnych poszczególnych aktów normatywnych, ustawodawca określił, że zdanie odrębne musi być złożone najpóźniej w momencie podpisania sentencji. Wykonanie tej czynności po tym czasie jest niedopuszczalne. Ponadto, niezależnie od tego, czy będzie wniesiona apelacja, czy też nie, złożenie wotum pociąga za sobą odpowiednie czynności procesowe, a w szczególności: uzasadnienie zdania odrębnego (odrębny akt procesowy zawierający: oznaczenie sprawy, nazwisko sędziego, datę i podpis), uzasadnienie wyroku oraz delegację do złożenia podpisu pod sentencją lub uzasadnieniem orzeczenia przez wszystkich sędziów składu orzekającego, w tym ławników.

4.3. Treść *votum separatum*

Analizując treść *votum separatum* należy zauważyć, że w prawie polskim ustawodawca określił, że zakres złożonego zdania odrębnego może dotyczyć, w zależności od rodzaju rozpatrywanej sprawy, sentencji (całości, części), jak również uzasadnienia orzeczenia. Sędzia zgłaszający wotum może podnieść zarzut, np. co do kary (za pozbawieniem na okres dłuższy lub krótszy) lub co do winy (za skazaniem lub za uniewinnieniem). Ponadto, sędzia przez złożenie zdania odrębnego dokonuje wykładni przepisów prawnych, a konsekwencją tego jest powoływanie się na wytoczone przez niego argumenty przez inne sądy.

Badając prawo kanoniczne, sędziowie przedkładają podczas dyskusji własne pisemne wnioski co do *meritum* sprawy i uzasadnienia zarówno prawne, jak i faktyczne, na podstawie których doszli do swoich wniosków.

Sędzia w trakcie dyskusji może odstąpić od pierwotnego wniosku. Jeżeli jednak tego nie zrobi, czyli nie będzie chciał dołączyć się do decyzji innych, może „przekształcić” swoje wnioski w zdanie odrębne, które będzie przesłane do wyższego trybunału pod warunkiem wniesienia apelacji. Należy zatem postawić tezę, że każdy sędzia biorący udział w rozstrzygnięciu sprawy zgłasza „zdanie odrębne”. Jedynie od niego zależy, czy odstąpi od swojego zdania, czy też nie. Jeżeli uzna, że jego stanowisko jest właściwe, ma prawo nadać mu postać *votum separatum*.

4.4. Termin złożenia *votum separatum*

W prawie polskim występują dwa terminy dotyczące *votum separatum*. Pierwszy dotyczy samego zaznaczenia zdania odrębnego, zaś drugi jego uzasadnienia. Terminy te są ściśle określone w przepisach prawnych.

W prawie kanonicznym sędzia przegłosowany, który podjął decyzję o przesłaniu jego wniosków do trybunału apelacyjnego (zdanie odrębne), zobowiązany jest do dokonania tej czynności na etapie dyskusji nad rozstrzygnięciem sprawy. Po zakończeniu dyskusji i ustaleniu wyroku jego uprawnienie wygasa.

4.5. Dopuszczalność ujawnienia *votum separatum* oraz faktu jego złożenia

W zakresie ujawnienia *votum separatum* w prawie kanonicznym i polskim występuje zasadnicza różnica. W prawie kanonicznym zdanie odrębne stanowi *internum*, tj. akt sądowy wewnętrzny, który jest niedostępny dla stron procesu i innych uczestników. Z kolei w prawie polskim jest to czynność procesowa uzewnętrzniona i stanowi jedyny wyjątek od zasady tajemnicy wyrokowania.

4.6. Procesowe znaczenie i skutki złożenia *votum separatum*

Zgodnie z prawem polskim, złożenie *votum separatum* wywołuje określone w prawie skutki procesowe. W szczególności występują one w zakresie podpisywania i uzasadnienia sentencji oraz sporządzenia uzasadnienia zdania odrębnego. Ponadto, strony procesowe mogą skorzystać z argumentów zawartych w zadaniu odrębnym przygotowując odwołanie od wyroku lub kasację. Oprócz tego, sędziowie zgłaszający zdanie odrębne dokonują

„własnej” interpretacji prawa, a argumenty w niej określone mogą być brane pod uwagę przez inne sądy. Instytucja ta więc służy interesowi społecznemu, jak również wymiarowi sprawiedliwości. Uprawnienie do złożenia przez sędziego zdania odrębnego ewidentnie wzmacnia jakość wydawanych orzeczeń oraz jest czynnikiem, dzięki któremu sprawy są szerzej i wnikliwiej rozpatrywane podczas narady sędziowskiej.

WNIOSKI

Reasumując powyższą analizę należy przyjąć następujące wnioski:

1) prawo do złożenia *votum separatum* przez przegłosowanego sędziego składu kolegiального jest „filarem” jego niezawisłości i niezależności;

2) *votum separatum* w prawie kanonicznym i polskim ma wiele podobieństw, jednakże zasadniczą różnicą jest przyjęcie przez ustawodawców odmiennej koncepcji co do uzewnętrzniania tej czynności procesowej stronom i innym uczestnikom procesu;

3) w prawie kanonicznym zdanie odrębne jest czynnością procesową określoną jako wewnętrzny akt procesowy. Przyjęcie takiej koncepcji przez ustawodawcę kodeksowego gwarantuje zachowanie w większym zakresie tajemnicy wyrokowania;

4) w prawie polskim ustawodawca przyjął rozwiązanie ujawnienia *votum separatum* stronom i innym uczestnikom procesu. Służy to zasadniczo interesowi społecznemu i wymiarowi sprawiedliwości;

5) określony w prawie polskim obowiązek uzasadnienia zdania odrębnego przez sędziego jest „zaporą”, która skutecznie ogranicza częste jego zgłaszanie. Wyłącznie w sytuacji, w której sędziowie są w pełni przekonani do swojej racji i nie są w stanie pogodzić się z wydanym orzeczeniem co do rozstrzygnięcia lub jego uzasadnienia, wnoszą wotum.

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa kanonicznego

Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1045-1363; tekst polski w: Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II, tł. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej Gaudium, Lublin 2002.

- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593.
- Pontificum Consilium de Legum Textibus, Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii Dignitas connubii (25.01.2005), Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2005; tekst polski w: Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”, red. T. Rozkrut, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2007, s. 1-421.

Źródła prawa polskiego

- Dekret z dnia 23 czerwca 1945 r. Kodeks wojskowego postępowania karnego, Dz. U. Nr 36, poz. 216.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. Nr 33, poz. 313.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 czerwca 1929 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania sądów apelacyjnych, okręgowych i grodzkich w sprawach karnych, Dz. U. Nr 46, poz. 382.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych, Dz. U. poz. 2316.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 lutego 2006 r. w sprawie organizacji sądów wojskowych oraz ustalenia regulaminu wewnętrznego urzędowania tych sądów, Dz. U. Nr 42, poz. 287.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 5 sierpnia 2015 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania wojewódzkich sądów administracyjnych, Dz. U. poz. 1177.
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. z 2014 r., poz. 101 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. Nr 13, poz. 96.
- Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, Dz. U. z 2016 r., poz. 718 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze, Dz. U. poz. 177.
- Załącznik do Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 7 grudnia 2010 r. w sprawie nadania statutu Narodowemu Funduszowi Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Dz. U. Nr 240, poz. 1609.

Orzecznictwo

- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 2014 r., I CZ 38/14, <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/521605505/1?directHit=true&directHitQuery=I%20CZ%2038~2F14&keyword=odr%C4%99bne> [dostęp: 2.06.2016].
- Postanowienie Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Rzeszowie z dnia 6 grudnia 2011 r., II SA/Rz 871/11, <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/521192326/1/ii-sa-rz-871-11-postanowienie-wojewodzkiego-sadu-administracyjnego-w-rzeszowie?keyword=odr%C4%99bne> [dostęp: 2.08.2016].
- Uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 2010 r., I KZP 36/09, OSNKW 2010, Nr 5, poz. 40, <http://prawo.lego.pl/prawo/i-kzp-36-09/> [dostęp: 2.08.2016].
- Uchwała Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 8 listopada 2010 r. w sprawie regulaminu wewnętrznego urzędowania Naczelnego Sądu Administracyjnego, M.P. Nr 86, poz. 1007.
- Uchwała Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2003 r. w sprawie regulaminu Sądu Najwyższego, M.P. Nr 57, poz. 898.
- Wyrok Naczelnego Sadu Administracyjnego w Warszawie z dnia 31 marca 2008 r., I OSK 914/07, <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/520599123/1?directHit=true&directHitQuery=I%20OSK%20914~2F07> [dostęp: 3.06.2016].
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 12 czerwca 2015 r., II GSK 688/14, <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/521908567/1/ii-gsk-688-14-wyrok-naczelnego-sadu-administracyjnego-w-warszawie?keyword=odr%C4%99bne> [dostęp: 2.08.2016].
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 19 kwietnia 2012 r., I FSK 1122/11, <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/521312434/1/i-fsk-1122-11-wyrok-naczelnego-sadu-administracyjnego-w-warszawie?keyword=odr%C4%99bne> [dostęp: 2.08.2016].
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 7 października 2015 r., II GSK 1791/15, <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/522080395/1/ii-gsk-1791-15-wyrok-naczelnego-sadu-administracyjnego-w-warszawie?keyword=odr%C4%99bne> [dostęp: 2.08.2016].
- Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 30 stycznia 2013 r., II AKa 387/12, <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/521380404/1/ii-a-ka-387-12-wyrok-sadu-apelacyjnego-we-wroclawiu?keyword=odr%C4%99bne> [dostęp: 2.06.2016].
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2006 r., II KK 314/05, <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/520426951/1/ii-kk-314-05-wyrok-sadu-najwyzszego?keyword=odr%C4%99bne> [dostęp: 2.06.2016].

Literatura

- Bielska-Brodziak, Agnieszka, i Zygmunt Tobor. 2013. „Zdanie odrębne w orzecznictwie podatkowym.” *Przegląd Podatkowy* 9:9-14.
- Błaszczak, Łukasz. 2010. *Wyrok sądu polubownego w postępowaniu cywilnym*. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Polska SA.
- Bojańczyk, Antoni. 2012. „Zdanie odrębne w postępowaniu karnym.” *Forum Prawnicze* 6 (14): 3-13.

- Bratoszewski, Jerzy. 1973. *Zdanie odrębne w procesie karnym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Choraży, Krzysztof, Wojciech Taras, i Andrzej Wróbel. 2009. *Postępowanie administracyjne, egzekucyjne i sądowoadministracyjne*. Wyd. 4. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
- De Diego-Lora, Carmelo. 2011, „Orzeczenia sędziego.” [komentarz do KPK/83] W *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. Piotr Majer, 1204-13. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Gefaell, Pablo. 2011, „Orzeczenia sędziego.” [odniesienie do KKKW] W *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. Piotr Majer, 1204-13. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Grzegorzczak, Tomasz. 2008. *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym. Komentarz*. Wyd. 5. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Polska SA.
- Kmieciak, Romuald, i Edward Skrętowicz. 2009. *Proces karny część ogólna*. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
- Królik, Marcin. 2012, „Zadanie votum separatum w procesie poszukiwania prawdy obiektywnej.” *Kościół i Prawo* 1 (14): 195-208.
- Kruk, Ewa. 2005. „Zdanie odrębne sędziego w polskim procesie karnym. Zagadnienia wybrane.” W *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, red. Leszek Leszczyński, Edward Skrętowicz, i Zbigniew Hołda, 703-707. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Łazarska, Aneta. 2012. *Rzetelny proces cywilny*. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
- Masłowska, Arita. 2012. „Postępowanie przed sądem pierwszej instancji.” W *Proces karny część szczególna*, red. Grażyna Artymiak, i Maciej Rogalski, 97-129. Warszawa: Wolters Kluwer Sp. z o.o.
- Murzynowski, Andrzej. 1976. *Istota i zasady procesu karnego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Prusak, Feliks. 1964. „Dopuszczalność ujawnienia zdania odrębnego.” *Nowe Prawo* 1:63-68.
- Prusak, Feliks. 1965. „Ujawnienie zdania odrębnego w procesie karnym.” *Nowe Prawo* 4:398-400.
- Rodríguez-Ocaña, Rafael. 2011, „Orzeczenia sędziego.” [odniesienie do instrukcji *Dignitas connubii*] W *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. Piotr Majer, 1204-13. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Rozkrut, Tomasz. 2009. „Ochrona sądowa praw wiernych – szczegółowe zagadnienia wybrane.” W *25-lecie promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Obowiązki i stosowanie w Polsce*. red. Józef Krukowski, i Zbigniew Tracz, 107-20. Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie.

- Skrętowicz, Edward. 1971. „O jawności zdania odrębnego w postępowaniu karnym (kilka uwag na tle 64 nowego regulaminu sądowego).” *Nowe Prawo* 3:391-93.
- Votum separatum*. 1907. *Słowniczek wyrazów obcych polityczno-społecznych*, 1-49. Kraków: Nakładem Jakóba Mortowicza.
- Wenz, Wiesław. 2007. „Tytuł X – Decyzja sędziego.” W *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. Tomasz Rozkrut, 325-51. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.
- Wiśniewski, Tadeusz. 2013. *Przebieg procesu cywilnego*. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Polska SA.
- Wróblewski, Jerzy. 1975. „Votum separatum w teorii i ideologii sądowego stosowania prawa.” *Studia Prawno-Ekonomiczne* 15:7-30.

Votum separatum w prawie kanonicznym i prawie polskim

Streszczenie

W artykule opisano zagadnienie dotyczące *votum separatum* w prawie kanonicznym i prawie polskim. W zakresie prawa kanonicznego analizie poddany został Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. oraz instrukcja procesowa *Dignitas connubii*, a także Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich. Badanie *votum separatum* w prawie polskim w szczególności objęło akty normatywne ustawowe i wykonawcze oraz orzecznictwo sądowe. Uwzględniona została także podstawowa literatura przedmiotu.

We wstępie artykułu zdefiniowano pojęcie *votum separatum*, które jest szczególnym uprawnieniem przegłosowanego sędziego składu kolegialnego, który nie godząc się z wydanym orzeczeniem (rozstrzygnięciem, uzasadnieniem) zaznacza swoje odmienne stanowisko.

Zdanie odrębne uregulowane jest w prawie kanonicznym i prawie polskim, jednakże mimo zasadniczego podobieństwa tej czynności procesowej w analizowanych porządkach prawnych występują również znaczne różnice. Zgodnie z wolą ustawodawcy kodeksowego, w prawie kanonicznym *votum separatum* jest wewnętrzną czynnością procesową, o której strony procesu nie są informowane. W prawie polskim niezależnie od rodzaju procesu czynność ta jest jawna.

Podkreślenia wymaga fakt, że *votum separatum* jest jedyną czynnością procesową, która jest „wyłomem” w tajemnicy wyrokowania. Ponadto, trzeba stwierdzić, iż jest atrybutem niezależności sędziego w podejmowaniu rozstrzygnięcia w danej sprawie.

Należy także zwrócić uwagę na to, że w prawie kanonicznym każdy sędzia składu kolegialnego jest zobowiązany przygotować swoje wotum wraz z uzasadnieniem prawnym i faktycznym na piśmie. Jednakże od niego zależy, czy na etapie wyrokowania odstąpi od swojego wotum, czy też nie, co w konsekwencji prowadzi do genezy *votum separatum*.

Słowa kluczowe: *votum separatum*, sędzia, dyskusja sędziowska, proces sądowy, wyrok

***Votum separatum* in Canon Law and Polish Law**

S u m m a r y

The article discusses the question of the *votum separatum* in canon law and Polish law. In the field of canon law analysis has been subjected to the 1983 Code of Canon Law and instruction process *Dignitas connubii* and the Code of Canons of the Eastern Churches. Research *votum separatum* in Polish law, in particular, covered the normative acts and court rulings. The basic literature was taken into account.

In the introduction, the article was defined the concept of *votum separatum*, which is the special privilege outvoted judge the composition of the collegiate, which is not accepting the issued the judgment (verdict, the justification) selects their different position.

Dissenting opinion is described in canon law and Polish law, however, despite the essential similarity are of the procedural step in the analyzed legal systems there are also significant differences. According to the intention of the legislature dipped in canon law *votum separatum* is an internal action process, by which the parties are not informed of the process. The Polish law, regardless of the type of process operation is evident.

It should be stressed that the *votum separatum* is the only activity process, which is an exception to the mystery of adjudication. In addition, it must be stated that it is an attribute of independence of the judge in taking decision in the case.

Belongs also pay attention that in canon law any judge composition of the collegiate is obliged to prepare their a votive offering with reasons the legal and factual in writing. From him, however, it depends on whether at the stage of adjudication depart from its a votive offering or not, which consequently leads to the genesis of *votum separatum*.

Key words: *votum separatum*, judge, judges discussion, judicial process, sentence

Information about Author: RYSZARD PANKIEWICZ, Ph.D. – Department of Legal Sciences, University of Management and Administration in Zamość; ul. Sienkiewicza 22a, 22-400 Zamość, Poland; e-mail: rpankiewicz@wsz.zia.edu.pl